

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Роль місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій»**

здобувача Кушнарєнко Олександр Олександрівни

Науковий керівник: Опарін Валерій Михайлович

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: доктор економічних наук, професор
Опарін Валерій Миколайович

(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ	7
1.1. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально- економічного розвитку територій	7
1.2. Фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій	13
1.3. Бюджети місцевого самоврядування в системі фінансового забезпечення регіонального розвитку	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	23
2.1. Структура доходів і видатків місцевих бюджетів України	23
2.2. Видатки місцевих бюджетів на розвиток місцевої інфраструктури.....	29
2.3. Видатки місцевих бюджетів на соціокультурну сферу	32
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ	39
3.1. Зарубіжний досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території	39
3.2. Проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку територій та шляхи їх вирішення	46
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Обсяг фінансування, доступного місцевим органам влади, є важливим фактором, який визначає кількість та якість послуг, які вони зможуть надати. Там, де доходи, отримані на місцевому рівні, обмежені, страждають витрати міського уряду. За останні двадцять років низка країн розширила повноваження та відповідальність місцевих органів влади, але вони не зіставили ці обов'язки з доходами на місцевому рівні: деякі країни дозволяють місцевим органам влади стягувати податки, здатні приносити достатній прибуток задоволення зростаючого попиту місцеві потреби. Доходи на муніципальному рівні не встигають за збільшеними потребами у витратах.

Місцеві органи влади залежать від міжбюджетних трансфертів, їх власні джерела доходів не збалансовані. У більшості країн муніципальні доходи з власних джерел, як правило, засновані на податках на нерухомість та зборах з підприємців, а не на більш прибуткових податках, таких як податки на прибуток, продаж та паливо.

Актуальність теми. Соціально-економічний розвиток територіальних громад завжди був і буде виділений з усієї сукупності державних інтересів як актуальний і пріоритетний напрямок, оскільки, будучи частиною єдиної держави, вносить свій вклад в його історію, внутрішнє політичне, економічне, культурне життя, досягнення певних результатів на міжнародній арені. А організація господарської діяльності територіальних громад за допомогою взаємодії продуктивних сил своїх територій становить єдиний господарський комплекс країни. Саме активізація економічного життя в регіонах визначає тенденції економічного зростання всієї країни.

Економічний розвиток територій створює базу і є важливим джерелом підвищення якості життя населення, оскільки в ході взаємозалежних процесів економічного розвитку створюються передумови для підвищення доходів громадян, споживання, рівня освіти і медичного обслуговування. А також створюються умови, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті

формування соціальної, політичної, економічної та інституційної систем, орієнтованих на підвищення престижності особистості в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів досліджено в працях таких зарубіжних учених, як Р. Барро, Т. Веблен, Р. Коуз, А. Буряченко, Д. Ромер, Р. Солоу, П. Самуельсон. Такі вітчизняні економісти, як Р. Білик, В. Вакуленко, В. Василенко, С. Дорогунцов, О. Єрмаков, М. Максимчук, В. Мікловда, М. Орлатий, В. Семиноженко, О. Тищенко та інші внесли вагомий внесок у розвинування положень регіональної економіки.

Розв'язанню проблем створення територіальних громад в умовах децентралізації, удосконаленню механізму їх соціально-економічного розвитку присвятили свої дослідження А. Буряченко, Т. Бондарук, З. Варналія, О. Власюк, Г. Возняк, Т. Кваша, О. Кириленко, В. Кравченко, Н. Кузьминчук, М. Мельник, В. Роман, І. Сторонянська, М. Хвесик, І. Чугунов тощо.

Незважаючи на фундаментальні методологічні та практичні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, що розглядають сутність, головні принципи та фактори соціально-економічного існування територій, багато проблем, що стосуються оцінки рівня їх стану і розвитку, розробки ефективних механізмів вдосконалення структурної політики органів місцевого самоврядування, пошуку і розвитку нових конкурентних можливостей територій в контексті децентралізації, залишаються маловивченими.

Мета і завдання дослідження полягає у вивченні ролі місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій.

Відповідно до визначеної мети необхідно виконати наступні задачі:

- визначити роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій;
- вивчити фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій;

- розглянути бюджети місцевого самоврядування в системі фінансового забезпечення регіонального розвитку;
- оцінити структуру доходів і видатків місцевих бюджетів України;
- проаналізувати видатки місцевих бюджетів на розвиток місцевої інфраструктури;
- оцінити видатки місцевих бюджетів на соціокультурну сферу;
- проаналізувати зарубіжний досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території;
- визначити проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку територій та шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є фінансування соціально-культурного розвитку територій в Україні.

Предмет дослідження – роль місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій.

Методи дослідження. Серед методів, які використовувалися в процесі дослідження, а також обробки матеріалів для даної роботи виділено декілька основних: структурно-логічний метод, метод аналізу, синтезу та кореляційний аналіз.

Методичною основою для обґрунтованості та достовірності дослідження процесу забезпечення соціально-культурного розвитку територіальних громад стали такі загальнонаукові методи: системний підхід – для теоретичного визначення сутності соціально-культурного розвитку територіальних громад та його оцінки; методи порівняльного аналізу та синтезу – для виявлення закономірностей забезпечення соціально-культурного розвитку територіальних громад; статистичні методи для оцінки ефективності стимулювання соціально-культурного розвитку територіальних громад.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти, звіти Міністерства фінансів України, висновки Рахункової палати України та Комітету з питань бюджету Верховної Ради України, дані Інституту

бюджету та соціально-економічних досліджень, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, монографічні дослідження, а також періодичні вітчизняні та зарубіжні видання.

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ

1.1. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій

Відповідно до ст. 140 Конституції України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [2].

Розуміння місцевого самоврядування також знайшло своє втілення в Європейській Хартії місцевого самоврядування 1997 р., згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України, що означає необхідність забезпечення реалізації в Україні місцевого самоврядування як природного права територіальної громади [8].

Стаття 4 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" містить перелік принципів місцевого самоврядування.

Ч. 1 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. розширює та уточнює зазначене визначення, і встановлює, що місцеве самоврядування - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування також визначають і як вид публічної влади, одну з основ конституційного ладу і форму народовладдя, як провідний

інститут громадянського суспільства, що займає окреме місце у системі сучасного конституціоналізму в Україні та виконує власну роль у модернізації вітчизняної державності.

Для розуміння сутності поняття місцевого самоврядування виділяють наступні його ознаки:

1) Місцеве самоврядування займає особливе місце в механізмі управління суспільством і державою, виступаючи специфічною формою публічної влади, яка не є за правовою природою складовою частиною механізму державної влади.

2) Об'єктом управління такого виду публічної влади як влади місцевого самоврядування є своєрідне коло питань – питання місцевого значення – предмети відання, перелік яких закріплюється законодавством.

3) Одним із специфічних суб'єктів місцевого самоврядування є територіальна громада.

4) Організаційна, матеріально-фінансова самостійність місцевого самоврядування, яка гарантована Конституцією та законами України.

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах [3]. Реформи з децентралізації, що розпочалися в Україні у 2014 році, хоч і не завершені, але вже принесли помітні плоди. Після 20-річного періоду концентрації влади у столиці розширення повноважень нових місцевих адміністрацій призвело до збільшення – порівняно із попередниками – їх бюджетів, фонди яких спрямовуються на ремонт доріг та шкіл. Нові місцеві виконавчі органи мають кращі перспективи щодо економічного розвитку і користуються повагою офіційного Києва.

Водночас, на шляху до успішного завершення реформ спостерігається низка перешкод. Після Євромайдану 2013-2014 років процес децентралізації розвивався за умов відсутності політичного консенсусу щодо ролі держави в Україні [2**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Децентралізація є необхідною складовою процесу демократизації країни, оскільки означає передачу (делегування) влади від держави органам, обраним місцевим населенням.

Децентралізація створює більш сприятливі умови для безпосередньої участі населення у вирішенні проблем місцевого значення, звільняючи державні органи від прийняття ними рішень та дозволяючи їм зосередитися на стратегічних питаннях розвитку країни, ретельному плануванні та організації різноманітних програм на місцях.

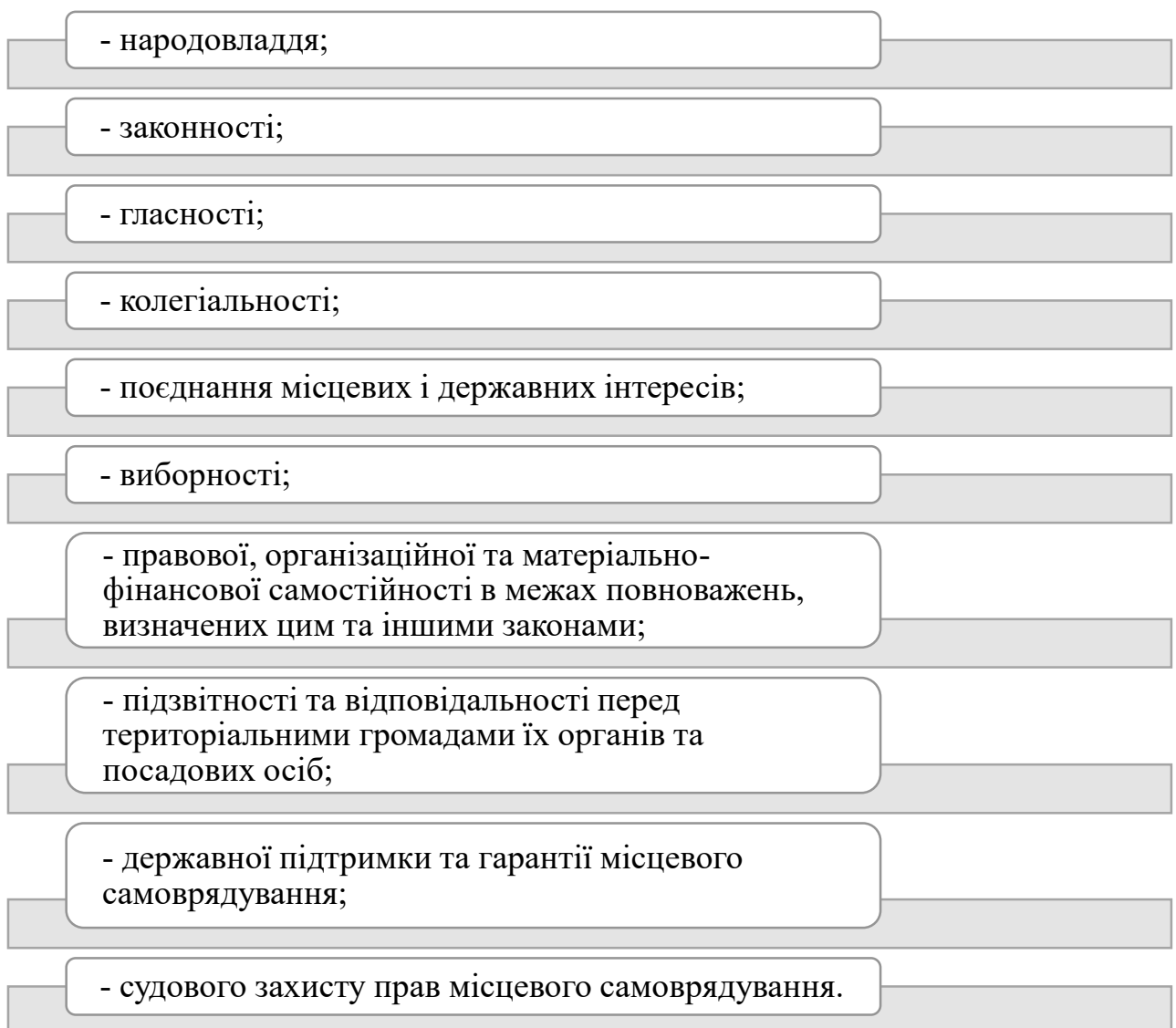

Рисунок 1.1 Принципи місцевого самоврядування в Україні

Джерело: складено на основі [10**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

В Україні з моменту здобуття незалежності сталося зіткнення тенденцій централізації та децентралізації. Підтвердженням цього є наявність органів місцевого самоврядування та державної влади на регіональному та субрегіональному рівні.

Відповідно до Закону України «Про місцеву автономію в Україні», районні та обласні ради делегують різні повноваження (у зв'язку з відсутністю виконавчого органу) відповідним місцевим державним адміністраціям. Така ситуація не відповідає принципам демократизації, оскільки розвиток областей та районів в Україні здійснюють не органи місцевого самоврядування (обласні та районні ради), а органи державної влади (обласні та районні державні адміністрації) [11].

Починаючи з 2014 року було розроблено основний пакет законодавчих нововведень, який забезпечив внесення пріоритетних законодавчих ініціатив. До вказаного пакету нормотворчих документів увійшли:

- Закон про внесення змін до Бюджетного [18] та Податкового [19] кодексів України.

- Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [16]. Прийняття даного закону дозволило почати формування необхідного для проведення децентралізації початкового рівня місцевого самоврядування.

Вказаним законом також було визначено основні принципи обрання представників, які мають представляти інтереси населення територій ОТГ в раді громади.

- Закон «Про співробітництво територіальних громад» [14]. Вказаний закон створив діючий механізм вирішення спільних проблем громад, таких як утилізація та переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури тощо. В результаті цим механізмом скористалися вже сотні громад.

- Закон «Про засади державної регіональної політики».

- Пакет законів щодо розширення можливостей органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» [5].

Це дозволило делегувати органам місцевого самоврядування відповідний рівень повноважень щодо надання основних адміністративних послуг: реєстрація місця проживання, видача паспортних документів, реєстрація актів громадянського стану, права власності, вирішення земельних питань.

Таким чином можна виділити, що:

- наслідком децентралізації є ефективне розміщення ресурсів у громадському секторі на основі повного обліку місцевих особливостей потреб та переваг населення;

- децентралізація сприяє посиленню прозорості та контрольованості процесу витрачання бюджетних коштів, робить тісніший і наочний зв'язок між сплаченими громадянами податками та отриманими ними суспільними благами та послугами; в результаті, зазначає вчений, поведінка і політиків, і виборців стає раціональною;

- володіння власними податками стимулює місцеву владу до розширення податкової основи керованих ними територій та реалізації заходів щодо розвитку місцевої економіки;

- надання органам місцевої влади права самостійно витрачати кошти стимулює їхні зусилля щодо скорочення необґрунтованих видатків у громадському секторі [10]. Зауважимо, однак, що на практиці посилення фінансової незалежності місцевого самоврядування не завжди дозволяє досягти зазначених позитивних результатів, а лише у разі забезпечення необхідних умов.

Найважливішими є, з погляду, такі умови:

- чіткий, раціональний розподіл повноважень між рівнями влади з дотриманням принципів субсидіарності та «економії на масштабі»;

- наявність дієвого механізму ідентифікації потреб та переваг населення в локальних суспільних благах;

- висока прозорість та відкритість діяльності органів місцевого самоврядування та їх підзвітність територіальним громадам;

- ефективно функціонуюча система демократичного контролю за формуванням та витрачанням фінансових ресурсів місцевого самоврядування;
- здатність членів територіальної громади відчутно впливати на діяльність місцевих політиків та посадових осіб органу місцевого самоврядування з метою забезпечення відповідності їх дій схваленим суспільством пріоритетам та її потребам;
- режим сприяння кооперації суб'єктів громадського управління різних рівнів та запобігання неефективній конкуренції між ними за економічні ресурси;
- наявність загальнодержавного механізму фінансового вирівнювання територій, який, з одного боку, відповідав би критеріям національної солідарності та соціальної справедливості, а з іншого – не позбавляв би органів місцевого самоврядування стимулів розвивати власну економічну основу;
- реалізація активної регіональної політики, спрямованої на виявлення та усунення значних диспропорцій у розвитку територій та попередження причин їх виникнення.

Про доцільність забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування говорять також аргументи неекономічного характеру, насамперед, здатність цих органів поглиблювати демократичні засади суспільства та активізувати участь громадян у реалізації публічної влади.

1.2. Фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій

Забезпечення соціально-культурного розвитку територій є однією з важливих функцій місцевого самоврядування. Забезпечення соціально-культурного розвитку територій є дійсно однією з важливих функцій місцевого самоврядування. Місцеві органи влади відповідають за створення умов для забезпечення належного життя населення на своїй території, а соціально-культурний розвиток є невід'ємною складовою цього процесу.

Місцеве самоврядування забезпечує реалізацію соціальних і культурних проектів, які впливають на якість життя мешканців, створюють умови для розвитку культури, науки, освіти, спорту та інших галузей життєдіяльності.

Місцеві органи влади виконують завдання з планування, організації та координації розвитку соціально-культурної сфери на своїй території, в тому числі розробляють програми розвитку культури та національної спадщини, забезпечують розвиток бібліотек, музеїв, театрів, концертних залів, стадіонів, спортивних майданчиків, підтримують об'єкти культурної спадщини.

При цьому, важливо зазначити, що місцеве самоврядування повинно забезпечувати реалізацію соціально-культурного розвитку територій на засадах громадської участі та відкритості. Це означає, що громадськість повинна брати участь у розробці програм розвитку, контролювати їх виконання та залучатись до реалізації проектів

З.В.Герасимчук, І.М. Вахович	Об'єктивний багатовимірний (через поступові перетворення) процес змін, який характеризується цілеспрямованістю, незворотністю, структурними і функціональними зрушеннями в певній системі, що призводить до покращення її якісного і кількісного стану
С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій	Спрямовані та закономірні зміни матеріальних і нематеріальних об'єктів, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об'єктів до більш розвинених
С.П.Сонько, В.В. Кулішов, В.І.Мустафін	Процес, що передбачає постійне збереження динамічної рівноваги через цілеспрямоване використання наявного потенціалу та врахування умов зовнішнього середовища
Л. Г. Мельник	Необоротна, спрямована, закономірна зміна матеріальних (організм, підприємство) та ідеальних (мова, культура) об'єктів

Рисунок 1.2 – Підходи до розуміння сутності поняття «розвиток» у науковій літературі

Джерело: складено на основі [3]

Соціально-культурний розвиток територій є важливою складовою економічного та соціального розвитку країни. Забезпечення соціально-культурного розвитку територій сприяє підвищенню якості життя населення, зміцненню культурного спадку та формуванню позитивного іміджу регіону.

Основні напрями соціально-культурного розвитку територій включають наступні складові [4]:

1) Культурна спадщина. Збереження та просування культурної спадщини є важливим елементом соціально-культурного розвитку територій.

Для цього можуть використовуватися такі інструменти, як створення культурних центрів, музеїв, організація культурних заходів та фестивалів.

2) Освіта. Розвиток освіти є важливою складовою соціально-культурного розвитку територій. Місцеві органи влади можуть сприяти забезпеченню доступності якісної освіти, зокрема за рахунок будівництва нових шкіл та інших навчальних закладів.

3) Спорт та відпочинок. Розвиток спортивної та туристичної інфраструктури допомагає забезпечувати населенню можливості активного відпочинку та підвищувати якість життя населення. Для цього можуть використовуватися такі інструменти, як будівництво спортивних споруд, розвиток парків та інших об'єктів відпочинку.

4) Соціальна підтримка. Забезпечення соціальної підтримки населенню є важливим елементом соціально-культурного розвитку територій.

Для досягнення цієї мети необхідно використовувати різноманітні інструменти та джерела фінансування.

Фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій можуть бути різними і залежать від специфіки конкретного регіону і його потреб.

Одним з основних інструментів можуть бути інвестиційні проекти, які спрямовані на розвиток культурної і соціальної сфер на території. Такі проекти можуть фінансуватися за рахунок бюджетних коштів, грантів, кредитів від банків та інших джерел.

Ще одним інструментом є державні програми, які передбачають фінансування розвитку соціальної і культурної сфери на території. Наприклад, програми з підтримки культурних заходів, організації спортивних заходів, створення музеїв та інших культурних і соціальних ініціатив.

Також, інструментом забезпечення соціально-культурного розвитку можуть бути інвестиційні фонди, які спрямовані на підтримку соціальних і культурних проектів на території.

Для приваблення інвестицій в соціально-культурний розвиток можуть бути створені спеціальні інвестиційні зони або території з пільговим режимом оподаткування, які сприятимуть розвитку культурної і соціальної сфери на території.

Крім того, важливим інструментом забезпечення соціально-культурного розвитку є меценатство та благодійність. Меценати та благодійники можуть фінансувати культурні та соціальні проекти на території, підтримувати культурні заклади та організації, сприяти розвитку спорту та інше.

Якщо органи регіональної влади та місцевого самоврядування мають відігравати свою належну роль у задоволенні певного рівня соціально-економічного розвитку, важливо прийняти відповідні фіскальні реформи та фінансові інструменти. Міські адміністрації у певних країнах мають міцну фіскальну базу.

Однак більшість органів регіональної влади та місцевого самоврядування мають слабку фіскальну базу та кредитоспроможність та обмежений доступ до довгострокового фінансування. Перш ніж вирішити, якими фінансовими інструментами слід користуватися органи регіональної влади та місцевого самоврядування, важливо задокументувати та проаналізувати поточну фіскальну ситуацію.

Отримання малого доходу місцевим самоврядуванням може бути пов'язане з наступними факторами:

Економічна ситуація в регіоні. Якщо економічна ситуація в регіоні нестабільна, то місцеві бюджети можуть отримувати менше прибутку від податків та інших джерел доходів.

- Низький рівень податкової бази. Якщо на території місцевого самоврядування проживає мало платників податків або низький рівень їх доходів, то бюджет місцевого самоврядування може отримувати менше прибутку.

- Недостатня розвиненість бізнесу. Якщо на території місцевого самоврядування немає достатньо розвинутого бізнесу, то може бути обмежена

можливість залучення до бюджету місцевого самоврядування додаткових коштів від підприємств.

- Надмірна залежність від дотацій. Якщо місцеве самоврядування є залежним від дотацій від центрального бюджету, то вони можуть бути обмежені в можливості розвитку та отримання додаткових доходів.

- Невідповідність податкової політики потребам регіону. Якщо податкова політика місцевого самоврядування не відповідає потребам та специфіці регіону, то можуть бути втрачені можливості залучення додаткових коштів до бюджету.

Проаналізуємо традиційні та інноваційні джерела фінансування соціально-культурного розвитку територій, щоб сформулювати рекомендації для розроблення та впровадження програм розвитку місцевих органів влади.

Традиційні джерела фінансування соціально-культурного розвитку територій включають наступні джерела [3]:

- 1) Податки. Місцеві органи влади можуть збирати різні податки, такі як податок на нерухомість, податок на землю, податок на транспорт, податок на підприємства та інші.

- 2) Дотації - це кошти, які отримують місцеві органи влади від державного бюджету. Дотації можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, соціальні програми та інші потреби місцевого самоврядування.

- 3) Кредити. Місцеві органи влади можуть брати кредити у банків та інших фінансових установах для реалізації різних проектів та програм.

Інноваційні джерела фінансування місцевого самоврядування включають наступні джерела:

- 1) Краудфандинг - це новий спосіб фінансування проектів за допомогою залучення коштів від багатьох людей через спеціальні онлайн-платформи.

- 2) Інвестиції. Місцеві органи влади можуть залучати інвестиції від приватних інвесторів для реалізації різних проектів та програм.

3) Партнерство з бізнесом. Місцеві органи влади можуть укладати угоди з приватними компаніями щодо спільного фінансування та реалізації проєктів.

4) Екологічні податки. Введення спеціальних податків на забруднення довкілля та використання відновлюваних джерел енергії може стати додатковим джерелом доходів для місцевих органів влади.

5) Гранти. Місцеві органи влади можуть отримувати гранти

Об'єднані територіальні громади, крім зростання власних фінансових можливостей, у результаті децентралізації мають й інші інструменти забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку: здійснення зовнішніх запозичень, самостійне обрання установ з обслуговування коштів місцевих бюджетів відносно розвитку та власних надходжень бюджетних установ. Децентралізовано повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства, органам місцевого самоврядування надано право самостійно визначати містобудівну політику.

Після прийняття низки законів щодо децентралізації повноважень і регулювання земельних відносин громади дістануть право розпоряджатися землями за межами населених пунктів. Верховною Радою України прийнято закони, які надають можливість децентралізувати частину повноважень щодо надання базових адміністративних послуг: реєстрацію нерухомості, бізнесу, місця проживання особи – передавши їх на рівень громад.

1.3. Бюджети місцевого самоврядування в системі фінансового забезпечення регіонального розвитку

Визначальним принципом місцевого самоврядування – невід’ємного елемента кожної демократичної держави – принцип самостійності. Тільки у разі його дотримання можуть бути успішно виконані завдання місцевого самоврядування, найважливішими з яких є розвиток та збереження демократичних засад суспільного життя та задоволення всебічних потреб населення відповідно до сформованими в тій чи іншій місцевості перевагами.

Належне функціонування та розвиток місцевих територіальних громад не можливі без чіткої та дієвої системи забезпечення цих економічних одиниць достатніми фінансовими ресурсами. Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування має власні цілі, завдання, функції, принципи функціонування та розвитку, а також методи забезпечення поставлених завдань, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування цієї системи, яке ми назвали механізмом.

Бюджет місцевого самоврядування є важливою складовою системи фінансового забезпечення регіонального розвитку. Цей бюджет є інструментом, який дозволяє місцевим органам самоврядування фінансувати свої діяльності та реалізовувати проекти, спрямовані на розвиток свого регіону.

Основним джерелом доходів місцевого бюджету є податки та інші платежі, що сплачуються місцевими підприємствами, громадянами та іншими суб'єктами господарювання. Також до складу доходів можуть входити дотації з державного бюджету, кошти за рахунок бюджету вищого рівня, пожертвування та інші джерела.

Отримані кошти місцеві органи самоврядування можуть використовувати на розвиток інфраструктури, соціальні програми, культурні

та спортивні заходи, охорону здоров'я, екологію та інші цілі, які відповідають потребам місцевого населення та забезпечують розвиток регіону.

Важливою складовою системи фінансового забезпечення регіонального розвитку є також механізми контролю за використанням бюджетних коштів. Місцеві органи самоврядування повинні вести облік та звітувати про використання бюджетних коштів та дотримуватися прозорих процедур закупівель та розподілу коштів.

Узагальнюючи, бюджет місцевого самоврядування є важливою складовою системи фінансового забезпечення регіонального розвитку, яка дозволяє місцевим органам самоврядування реалізовувати проекти та програми,

Розглядаючи механізм забезпечення фінансової самостійності місцевого 2021 р., № 1 245 самоврядування з точки зору системного підходу, як сукупність пов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів (компонентів), що складають деяке цілісне утворення, враховуючи обов'язкову наявність цільової, функціональної, суб'єктної та інших характеристик соціально-економічних систем, у процесі визначення складників системи механізму забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування доцільно виокремлювати такі елементи як мета цієї системи, принципи, об'єкти, суб'єкти та їх функції, нормативно-правове та інше забезпечення, інструменти, джерела фінансування.

Повнота втілення цього принцип визначається рівнем економічної незалежності органів місцевого самоврядування та її головною складовою – фінансової незалежності.

Забезпечення останньої є умовою реалізації всіх інших прав та можливостей місцевого самоврядування, гарантованих йому законодавством. І навпаки, фінансово залежні від держави органи місцевого самоврядування перетворюються лише на виконавців урядових доручень у межах відповідної території та не здатні здійснювати схвалені населенням заходи та вирішувати місцеві проблеми.

У разі коли рівень фінансової незалежності органів самоврядування є невисоким, суспільство та місцеві політики не можуть відчутно впливати ні на процес мобілізації місцевих фінансових ресурсів, ні головне на їх використання; а запити та переваги членів територіальної громади, які відрізняються від звичайних потреб «середньостатистичного» громадянина країни, залишаються незадоволеними.

У цих реаліях будь-які зусилля з боку органу самоврядування щодо зміцнення власної доходної бази, а отже, збільшення надходжень місцевого бюджету, нівелюються внаслідок зменшення обсягу трансфертів, одержаних з бюджету вищого рівня, або вилучення частини доходів задоволення потреб органів місцевого самоврядування.

Досягнення фінансової спроможності потребує підвищення ефективності витрачання коштів бюджету. Поточні умови бюджетної політики України характеризуються негативним впливом внутрішніх та зовнішніх фундаментальних факторів забезпечення національної економічної безпеки. Через це відбувається негативний вплив на стійкість та збалансованість бюджетної системи.

Тому основним завданням для регулювання бюджетної політики виступає проведення дій щодо оптимізації структури доходів та видатків державного бюджету. Як один із негативних факторів впливу можна позначити нецільове витрачання бюджету [2].

Сучасний етап управління бюджетами в Україні пов'язаний з негативним впливом поширення пандемії коронавірусу COVID-19 та військового стану, через що знижуються доходи та надходження в податковій системі країни, яка виступає основою бюджетної політики, економіки громадського сектора та економічної безпеки держави.

Головними особливостями формування доходів бюджетів України виступають вплив політичної кризи, вплив політики соціально-економічного вирівнювання регіонів (хоча в країні спостерігається децентралізація

бюджетної системи розподілу суспільних фінансів) та вплив загального вектора розвитку держави.

Також характерними особливостями формування бюджетної політики країни є вплив актуальних проблем та бар'єрів, усунення яких виступає головним умовом подальшого розвитку бюджетної системи України.

Таким чином, бюджети місцевого самоврядування відіграють важливу роль у системі фінансового забезпечення регіонального розвитку. Вони є основним джерелом фінансування для багатьох проектів та програм, спрямованих на підвищення економічного та соціального розвитку на місцевому рівні.

За допомогою бюджетів місцевого самоврядування, місцеві органи влади можуть здійснювати інвестиційну політику, фінансувати розвиток інфраструктури, підтримувати соціальні програми та забезпечувати функціонування комунальних служб.

Додатково, бюджети місцевого самоврядування є важливим елементом системи міжбюджетних відносин, яка регулює розподіл доходів та видатків між державним та місцевим рівнями влади. Це забезпечує більш ефективне та раціональне використання ресурсів, а також збільшує самостійність місцевих органів влади у питаннях, які стосуються розвитку їхніх територій.

Отже, бюджети місцевого самоврядування відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні регіонального розвитку, та є необхідним елементом для забезпечення ефективного функціонування місцевих органів влади.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

2.1. Структура доходів і видатків місцевих бюджетів України

Місцеві бюджети є важливим інструментом реалізації фінансової політики на місцевому рівні, а також значимим елементом макроекономічного регулювання. Їх головна мета - забезпечити розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту між регіонами, секторами економіки та верствами населення з метою досягнення ефективності реалізації фінансової політики держави, фінансування соціально-культурних об'єктів, державного управління, охорони навколишнього середовища тощо.

Реформа децентралізації має значний вплив на кількість та стан місцевих бюджетів. Зараз на території України існують різноманітні місцеві бюджети, їх загальна кількість на початок 2022 року наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Кількість місцевих бюджетів України станом на 01.01.2022

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	з них мають відносини з державним бюджетом
обласні бюджети	25	24
бюджети міст республіканського/ обласного значення	13	1
районні бюджети	136	119
бюджети об'єднаних територіальних громад	1469	1438
бюджети районів у містах обласного значення	35	0
бюджети міст районного значення	6	0
бюджети селищ міського типу	39	0
бюджети сілрад (сіл)	229	0
Разом	1952	1582

Джерело: складено на основі [23]

У 2022 році місцеве самоврядування проявило свою стійкість і здатність гідно протистояти будь-яким викликам, включаючи фінансові в умовах

воєнного стану. Незважаючи на важку ситуацію в країні, органи місцевого самоврядування продемонстрували належну підтримку не лише силам тероборони, ЗСУ та національної безпеки, але й внутрішньо переміщеним особам, які потребували прихистку.

З початку вторгнення РФ, ОМС активно займалося організацією та забезпеченням діяльності тероборони, наданням матеріально-технічної допомоги ЗСУ та залученням допомоги іноземних партнерів. У той же час, вони продовжували підтримувати всі сфери життєдіяльності громадян на місцевому рівні, зокрема, надавали допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримували релокований бізнес та організовували укриття.

Це все стало можливим завдяки ефективно проведеній реформі децентралізації, яка дала ОМС автономію, самостійність та належні фінансові ресурси, що відіграли важливу роль в протистоянні викликам.

Перші місяці війни негативно вплинули на фінансову та матеріальну базу місцевого самоврядування, але держава запровадила певні податкові пільги, щоб забезпечити стабільні економічні умови для бізнесу, до яких ОМС також пристосувалися. У подальші місяці вони вже з власних коштів підтримували бізнес та форму.

Таблиця 2.2 Показники доходів та видатків місцевих бюджетів України, млн. грн

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, млн грн	Відносне відхилення, %
Доходи	560527,9	471479,9	580699,1	555097	-5430,9	99,03
Видатки	566248,5	566248,5	569428,2	484295,2	-81953,3	85,53
Кредитування	546,2	546,2	241,7	928	381,8	169,90
Дефіцит (-) / профіцит (+)	-6266,9	-6848,2	11029,1	69873,8	76140,7	-1114,97

Джерело: складено на основі [6] **Ошибка! Источник ссылки не найден.**

Зважаючи на те, що сектор безпеки та оборони є відповідальністю держави, на наведеному нижче графіку помітно зростання видаткової частини

державного бюджету. З іншого боку, місцеві бюджети не відчули суттєвих змін в порівнянні з державним бюджетом.

В листопаді 2022 року дефіцит державного бюджету досяг історичного максимуму, перевищивши 170 мільярдів гривень на місяць. Загальний показник місцевих бюджетів, за винятком грудня, за рік збільшився. Загалом у 2022 році місцеві бюджети були з профіцитом, у відміну від державного бюджету. Без урахування кредитування та фінансування, доходи місцевих бюджетів за 2022 рік перевищували видатки на 70,8 мільярдів гривень, тоді як у державного бюджету це значення було від'ємним і склало -918,0 мільярдів гривень.

Таблиця 2.3 Доходи та видатки загальному фонду місцевих бюджетів України, млн. грн

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, млн грн	Відносне відхилення, %
Доходи	519525	425953,4	502031,5	527046,3	7521,3	101,45
Видатки	442583,9	357728,5	408858,6	421543,2	-21040,7	95,25
Кредитування	463,6	463,6	313,4	997,6	534	215,19
Дефіцит (-) / профіцит (+)	76477,4	76477,4	92859,4	104505,4	28028	136,65

Джерело: складено на основі [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Однак на сьогодні перед Україною стоїть низка викликів, зокрема: необхідність вирішення дисбалансів між різними громадами щодо їх розвитку, забезпечення стійкого прогресу, відновлення пошкодженої інфраструктури, чітке визначення повноважень на кожному рівні та забезпечення демократичного процесу прийняття рішень.

Аналізуючи найбільші надходження до державного та місцевих бюджетів, можна побачити, що ключовими є такі види доходів, як податок на доходи фізичних осіб, міжнародні гранти, податок на додану вартість та податок на прибуток.

Таблиця 2.4 Доходи та видатки спеціального фонду, млн. грн

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, млн грн	Відносне відхилення, %

Доходи	41002,8	45526,5	78667,5	28050,7	-12952,1	68,41
Видатки	123664,6	120379,5	160569,5	62751,9	-60912,7	50,74
Кредитування	82,5	50,1	-71,7	-69,6	-152,1	-84,36
Дефіцит (-) / профіцит (+)	-82744,4	-74903,1	-81830,2	-34631,5	48112,9	41,85

Джерело: складено на основі [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Згідно з даними за період січень-грудень 2022 року, найбільші видатки з державного та місцевих бюджетів були спрямовані на фінансування Збройних Сил України, пенсії та обслуговування боргу. Нижче наведено список найбільших бюджетних програм за обсягом видатків.

Рис. 2.1 Розподіл видатків місцевих бюджетів з а січень-грудень 2022 року

Джерело: складено на основі [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Звісно, якщо розглядати видатки за окремими секторами економіки, то найбільший обсяг бюджетних видатків припадає на галузь оборони, за якою слідують соціальне забезпечення, порядок і безпека та загальнодержавні функції. Витрати на житлово-комунальне господарство повністю фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Найбільший обсяг видатків з місцевих бюджетів спрямовується на освіту, яка є делегованим повноваженням.

Початок війни став випробуванням для місцевих органів самоврядування, але вони продемонстрували свою здатність ефективно протистояти будь-яким загрозам та перешкодам. Реформа децентралізації дозволила територіальним громадам зміцнити свої фінансові можливості та швидко адаптуватися до нових умов. Громади, що не потерпали від бойових дій, зуміли взяти на себе відповідальність за прийом та забезпечення внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечити необхідну інфраструктуру та публічні послуги.

Благодійні пожертви та надходження до місцевих бюджетів у непошкоджених громадах дозволили поповнювати єдиний казначейський рахунок умов війни. Навіть з урахуванням значних податкових пільг, громади змогли поповнювати свої бюджети на рівні минулого року і відновлювати зростання.

Але громадам також доводиться фінансувати значну частину делегованих та власних повноважень, що не розмежовані в Бюджетному кодексі. Проте саме на громадах ґрунтується міцність місцевих бюджетів, оскільки вони є основою стійкості місцевих фінансових ресурсів.

За роки розпочатої реформи, територіальні громади продемонстрували значний ріст надходжень у своїх бюджетах, що підтверджує їх ефективність та результативність на місцевому рівні. Прийнявши повноваження, які колишньо належали районному рівню, територіальні громади

продемонстрували свою здатність ефективно розпоряджатися фінансовими ресурсами та забезпечувати їх приріст.

2.2. Видатки місцевих бюджетів на розвиток місцевої інфраструктури

У 2022 році уряд реалізував понад 52 програми державної регіональної підтримки розвитку територій, на які виділено понад 150 млрд гривень. Кошти такої підтримки були спрямовані на різні напрями розвитку. Центральні органи виконавчої влади були головними розпорядниками цих коштів та відповідали за виконання бюджетних програм, а бенефіціарами були регіони, включаючи місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Усі ці фінансові ресурси були спрямовані на місцевий рівень, щоб створити умови для динамічного та збалансованого розвитку територій.

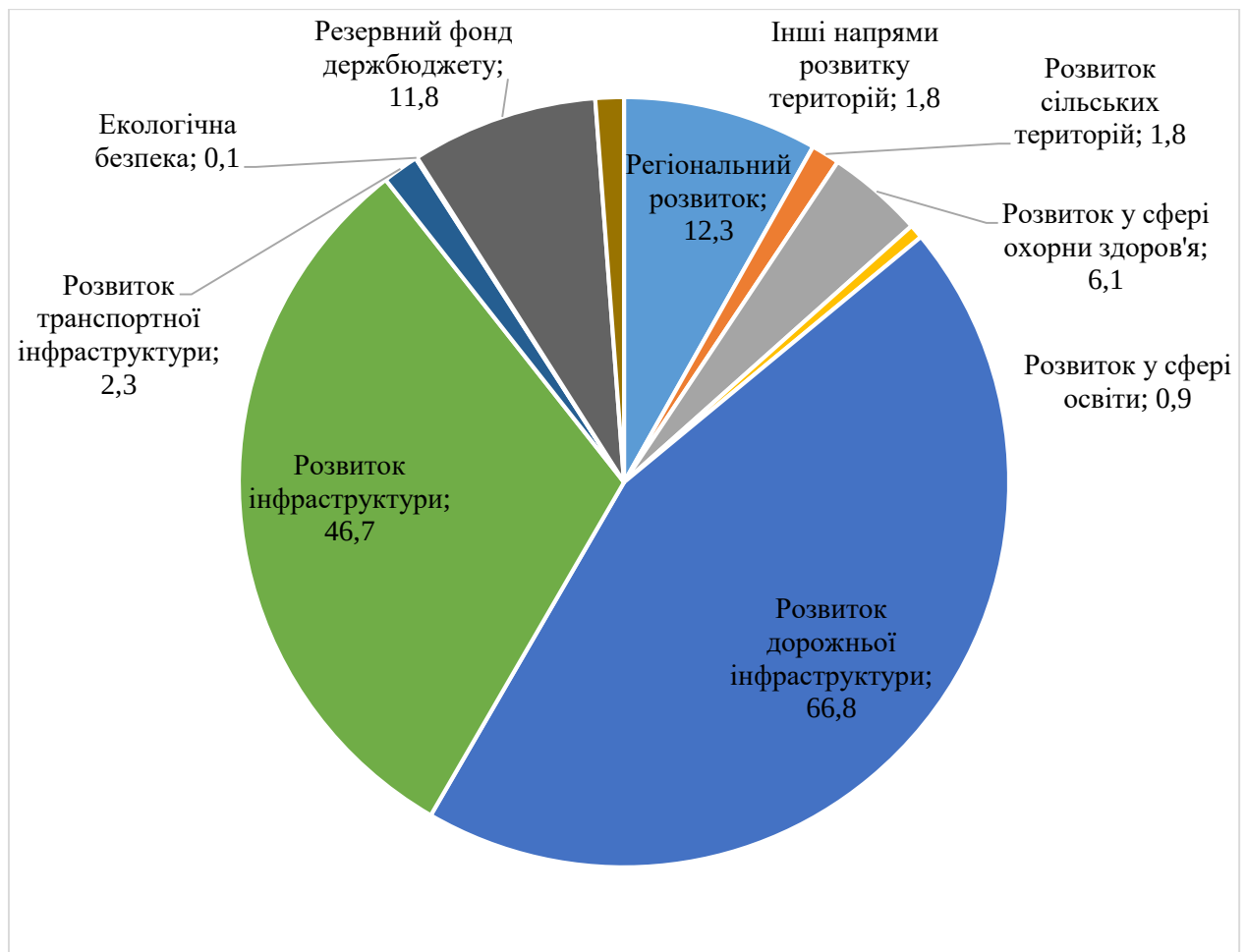

Рис. 2.2 Державна фінансова підтримка на розвиток громад та розбудову інфраструктури, млрд. грн.

Джерело: складено на основі [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Залежно від кількості жителів сільських районів та розміру території громади, субвенцію розподілять між об'єднаними територіальними громадами (ОТГ). Фінансування буде виділено, якщо місцеві органи самоврядування розробили цільовий проект (або проекти) та представили документацію за формою проектної заявки, яка була затверджена наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства №82 від 05.04.2016.

Після отримання висновку згідно з п.6 постанови КМУ №200 від 16.03.2016, розроблену проектну заявку необхідно подати на розгляд та затвердження комісії при Мінрегіоні. У разі додавання заходів за проектом до плану соціально-економічного розвитку та затвердження документації за проектною заявкою (проектними заявками) окремим рішенням виконавчого комітету представницького органу відповідної ОТГ, фінансування буде забезпечено.

Основні вимоги до змістовної спрямованості проектів:

1. Проекти повинні бути спрямованими на забезпечення рівності та гармонійності розвитку населених пунктів, які увійшли до складу новоутвореної громади.
2. Проекти повинні бути спрямованими на підвищення якості обслуговування та забезпечення життєвих потреб жителів населених пунктів, які увійшли до складу новоутвореної громади.
3. Проекти повинні бути спрямованими на формування обов'язкової доступності послуг, які надає громада, для жителів усіх населених пунктів, що увійшли до її складу.
4. Проекти не повинні посилювати наявні інфраструктурні дисбаланси та диспропорції між окремими населеними пунктами, що увійшли до складу новоутвореної громади.

5. Заходи за проектами мають бути спрямовані насамперед на розв'язання найпроблемніших питань інфраструктурного забезпечення населених пунктів, що увійшли до складу новоутвореної громади.

6. Проекти не повинні механічно дублювати застарілі підходи та технічні рішення, закладені давно в процесі формування елементів місцевої інфраструктури (на оновлення чи зведення якої спрямований проект), а натомість передбачати сучасні підходи і формати управлінської та господарської діяльності, а також передові технології у розбудові відповідної інфраструктурної складової.

7. Проекти повинні базуватися на чітких індикаторах розвитку відповідної сфери життєзабезпечення (на трансформацію якої спрямований проект) громади, враховувати соціальну спрямованість передбачених заходів та їх економічну віддачу.

Таким чином, залежно від кількості жителів та розміру території сільських районів, субвенцію розподілять між об'єднаними територіальними громадами (ОТГ). Для отримання фінансування місцеві органи самоврядування повинні розробити цільовий проект і подати проектну заявку на розгляд комісії при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства.

Основні вимоги до змістовної спрямованості проектів полягають у спрямуванні на забезпечення рівності та гармонійності розвитку населених пунктів, підвищенні якості обслуговування та забезпеченні життєвих потреб жителів населених пунктів, формуванні обов'язкової доступності послуг для жителів усіх населених пунктів, які увійшли до складу громади, а також уникненні інфраструктурних дисбалансів та диспропорцій між населеними пунктами.

Заходи за проектами мають бути спрямовані на розв'язання найпроблемніших питань інфраструктурного забезпечення населених пунктів та передбачати сучасні підходи і формати управлінської та господарської діяльності.

2.3. Видатки місцевих бюджетів на соціокультурну сферу

Джерелами фінансування соціокультурної сфери в Україні є державний та місцевий бюджети. Соціокультурна сфера є важливою галуззю в Україні, оскільки вона забезпечує людей культурними та розважальними заходами, а також допомагає підтримувати традиції та історичну спадщину країни. Для забезпечення фінансування соціокультурної сфери в Україні використовуються різні джерела, але головними є державний та місцевий бюджети.

Державний бюджет є головним джерелом фінансування соціокультурної сфери в Україні. Уряд розробляє спеціальні програми та проекти, що забезпечують фінансування різних культурних та соціальних ініціатив на рівні держави. Ці програми та проекти охоплюють такі галузі як культура, мистецтво, освіта, наука, спорт та інші.

Місцевий бюджет також є важливим джерелом фінансування соціокультурної сфери в Україні. Місцеві органи влади можуть виділяти кошти на фінансування культурних та соціальних проектів у своїх територіях, зокрема на підтримку місцевих музеїв, театрів, кіностудій, фестивалів та інших ініціатив.

Узагалі, фінансування соціокультурної сфери в Україні є важливою інвестицією в розвиток культури та суспільства, що допомагає зберігати традиції, розширювати кругозір населення та сприяє підвищенню якості життя громадян.

Також, існують зовнішні джерела фінансування програм соціальної політики, як правило, за рахунок міжнародних економічних організацій. В Україні соціокультурна сфера фінансується з різних джерел (табл. 2.1).

В ухваленому державному бюджеті на 2023 рік доходи передбачаються вдвічі нижчими за витрати, дефіцит – близько 21% ВВП (35.5 млрд дол. США в еквіваленті за поточним курсом). Основні видатки незмінно спричинені потребами безпеки й оборони та соціального захисту населення.

Таблиця 2.5 - Джерела фінансування соціокультурної сфери в Україні

Джерело	Характеристика
Державний бюджет	Включає виплати пенсій, допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги при народженні дитини, допомоги по безробіттю та інших соціальних виплат.
Обов'язкові соціальні страхування	Це страхування, яке забезпечує збір коштів від заробітної плати для пенсійного фонду та інших соціальних фондів. Це включає Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань тощо
Благодійність та допомога від державних та приватних організацій	Надходить від благодійних організацій та приватних донорів. Такі організації можуть надавати матеріальну допомогу, медичну допомогу та інші види допомоги для соціально вразливих груп населення
Кредитні програми	Надають можливість отримати фінансову допомогу для здійснення соціальних проектів та програм. Уряд та приватні організації можуть надавати кредити на сприяння вирішенню соціальних проблем та підтримку соціальних проектів
Податки та збори	Забезпечують збір коштів відповідності з податковим законодавством для фінансування соціального захисту. До таких податків відносяться податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизи тощо
Міжнародна допомога	Надається Україні від інших країн та міжнародних організацій для підтримки соціальних програм та проектів. Це може бути фінансова допомога, матеріальна допомога та інші види допомоги
Інвестиції	Використовуються для підтримки соціальної інфраструктури та соціальних проектів, які мають потенціал приносити доходи. Інвестори можуть бути як українські компанії та організації, так і іноземні інвестори

Джерело: складено на основі [21]

Обсяг надходжень загального фонду місцевих бюджетів у розрахунку на одного жителя області зріс до 2021 року на 36,1 відсотка або на 2 588,9 грн і склав 9 757,0 гривень.

З державного бюджету до місцевих бюджетів надійшло трансфертів в сумі 4 593,5 млн грн, в тому числі:

– трансфертів на виконання власних повноважень – 4 013,2 мл грн, з них:

- освітньої субвенції – 3 331,6 млн грн;
- базової дотації – 484,1 млн грн;
- дотації на здійснення видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я – 112,4 млн грн;
- дотації на проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються установами, організаціями, підприємствами, що утримуються за рахунок відповідних місцевих бюджетів – 63,7 млн грн;
- дотації для надання компенсації закладам комунальної форми власності, закладам освіти державної форми власності, що передані на фінансування з місцевих бюджетів, закладам спільної власності територіальних громад області, що перебувають в управлінні обласних рад – 21,4 млн грн;
- інших субвенцій – 580,3 млн гривень.

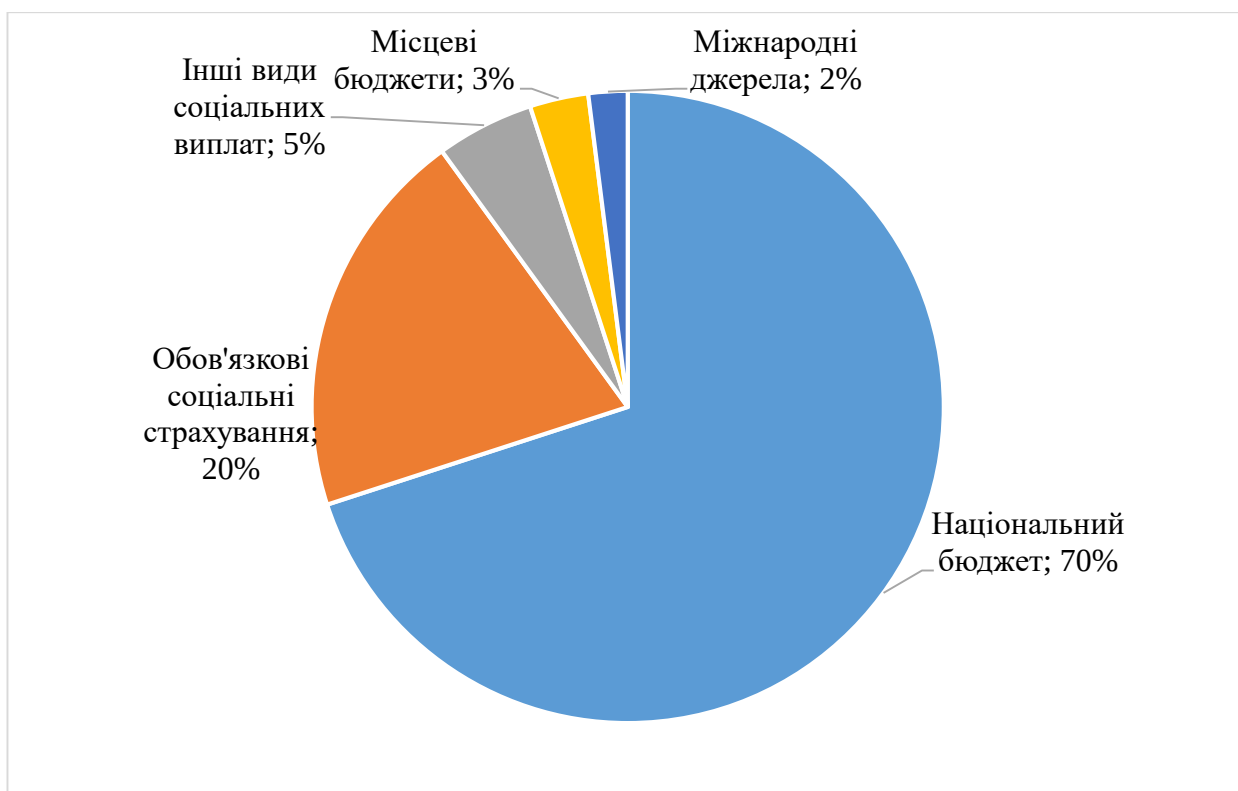

Рисунок 2.3 - Частки різних джерел фінансування у загальному обсязі соціального захисту в Україні

Джерело: складено на основі [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Отримані місцевими бюджетами доходи спрямовано на:

- виплату заробітної плати працівникам бюджетних установ, оплату енергоносіїв та комунальних послуг, які споживаються бюджетними установами;
- фінансування інших видатків, необхідних для виконання бюджетними установами своїх функцій та пріоритетних програм.

У сучасних умовах важлива фіскальна роль місцевих податків і зборів пов'язана, Перш за все, місцеві бюджети є ефективними завдяки великій кількості платників податків та прямому зв'язку між доходами та майновим станом цих платників із їхніми платежами до місцевих бюджетів.

Роль різних джерел надходжень у формуванні конкретного місцевого бюджету залежить від специфіки розподілу податків та зборів між бюджетами різних рівнів у Бюджетному кодексі. Наприклад, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) спрямовується до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення та обласних бюджетів, але не до сільських, селищних та бюджетів міст районного значення, які переважно фінансуються за рахунок місцевих податків.

Отже, ефективність місцевих бюджетів залежить від достатнього економічного розвитку країни та її регіонів, як умови зростання доходів та майна, з яких сплачуються податки, а також від впровадження інтегрованого регіонального моніторингу доходів та майна як об'єктів оподаткування [4].

Частину доходів місцевих бюджетів становлять фінансові кошти, які передаються їм з державного бюджету або інших місцевих бюджетів за рахунок субсидій та субвенцій. Це означає, що частка міжбюджетних трансфертів в структурі місцевих бюджетів є значною. Однак, протягом досліджуваного періоду, інші надходження у місцеві бюджети були досить низькими.

Здійснивши аналіз сучасного стану доходів місцевих бюджетів, розглянемо, як виконувалися видатки місцевих бюджетів в окремих областях України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 Виконання місцевих бюджетів за видатками, млн. грн.

Назва території	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
Вінницька	95,6	1807,9	2012,1	204,1	11,2
Волинська	67,5	1185,0	1316,6	131,6	11,1
Дніпропетровська	225,6	4468,9	5694,0	1225,0	27,4
Донецька	86,1	2482,7	3075,5	592,7	23,8
Житомирська	63,1	1397,5	1561,0	163,5	11,6
Закарпатська	69,9	1295,8	1444,1	148,3	11,4
Запорізька	128,2	2102,8	2384,8	281,9	13,4
Івано-Франківська	85,0	1397,6	1588,4	190,7	13,6
Київська	102,6	2595,8	3006,1	410,3	15,8
Кіровоградська	64,8	1099,4	1249,0	149,5	13,6
Луганська	37,0	817,6	1007,3	189,6	23,2
Львівська	105,9	2993,1	3379,7	386,5	12,9
Миколаївська	66,6	1249,7	1437,4	187,6	15,0
Одеська	133,5	2895,7	3291,3	395,5	13,6
Полтавська	82,5	1919,7	2266,7	346,9	18,0
Сумська	59,7	1151,8	1331,	179,4	15,5
Тернопільська	58,2	1028,5	1296,0	267,5	26,0
Харківська	164,3	3099,9	4426,1	1326,2	42,7
Херсонська	63,9	1111,3	1309,4	198,0	17,8
Хмельницька	88,8	1345,8	1629,4	283,6	21,0
Черкаська	75,6	1332,9	1524,8	191,9	14,3
Чернівецька	47,3	869,7	1007,6	137,8	15,8
Чернігівська	55,5	1124	1285,9	161,9	14,4
м.Київ	207,0	5794,5	6944,7	1150,2	19,8
Всього	2310,6	47810,8	56942,8	9132,0	19,1

Джерело: складено на основі [23]

Після аналізування даних, представлених у табл.4, виявлено, що видатки місцевих бюджетів збільшилися на 9132 млн. грн. порівняно з 2020 роком. Зазначені витрати найбільшою мірою були зафіксовані в Харківській, Дніпропетровській та Донецькій областях.

БКУ визначає структуру видатків місцевих бюджетів, а закон про Держбюджет на відповідний рік (щодо витрачання коштів, які отримуються як трансферти) частково регулює використання цих коштів. Згідно зі ст. 10 БКУ, видатки місцевих бюджетів мають декілька класифікацій.

Таблиця 2.6 надає динаміку та структуру видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією за 2020-2022 роки. За результатами аналізу вказаної таблиці виявлено, що у 2021 році найбільшу частку у структурі

видатків місцевих бюджетів складають витрати на освіту. Ці видатки охоплюють:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту;
- професійну (професійно-технічну) освіту);
- фахову передвищу та вищу освіту;
- післядипломну освіту;
- позашкільну освіту та заходи з позашкільної роботи з дітьми;
- інші заклади та заходи у сфері освіти.

Профінансувати значний дефіцит покликані схвалені Європейським Союзом обсяги підтримки на 2023 рік у розмірі 18 млрд євро та очікувані значні обсяги допомоги від США. Кошти від США вірогідно надійдуть у формі грантів, а від ЄС передбачені як пільгові безпроцентні кредити на термін до 35 років з десятирічною відстрочкою до першого погашення, що зекономить видатки бюджету на сплату відсотків.

Можна зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів переважно використовуються на виплату зарплати та оплату енергоносіїв та комунальних послуг, необхідних для роботи бюджетних установ. Також вони фінансують інші видатки, необхідні для виконання функцій та пріоритетних програм бюджетних установ.

Місцеві бюджети є ефективними завдяки великій кількості платників податків та прямому зв'язку між доходами та майновим станом цих платників із їхніми платежами до місцевих бюджетів. Важливу роль у формуванні місцевих бюджетів грає розподіл податків та зборів між бюджетами різних рівнів у Бюджетному кодексі.

Досить значна частка доходів місцевих бюджетів отримується за рахунок міжбюджетних трансфертів з державного бюджету або інших місцевих бюджетів за рахунок субсидій та субвенцій. Однак, інші надходження у місцеві бюджети за досліджуваний період були досить низькими.

Отже, для підтримки ефективності місцевих бюджетів необхідно забезпечити достатній економічний розвиток країни та її регіонів, що забезпечить зростання доходів та майна, з яких сплачуються податки, а також впровадження інтегрованого регіонального моніторингу доходів та майна як об'єктів оподаткування.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

3.1. Зарубіжний досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території

Політика соціокультурного розвитку території є важливим елементом національної стратегії більшості країн у світі. Зарубіжний досвід показує, що успішна реалізація такої політики залежить від багатьох факторів, включаючи економічну ситуацію країни, культурні традиції та особливості її територіальної структури.

Політика соціокультурного розвитку території є важливим елементом національної стратегії більшості країн у світі, включаючи країни Європи. Зарубіжний досвід показує, що успішна реалізація такої політики залежить від багатьох факторів, включаючи економічну ситуацію країни, культурні традиції та особливості її територіальної структури.

Одним з прикладів успішної реалізації політики соціокультурного розвитку в Європі є Німеччина. Тут існує широка мережа культурних центрів, бібліотек та музеїв, які пропонують різноманітні культурні події та заходи. Окрім цього, у Німеччині діє система фінансування проектів соціокультурного розвитку, яка передбачає залучення як державних, так і приватних інвестицій. До цього ж, німецькі міста створили спеціальні муніципальні установи, які займаються плануванням та реалізацією соціокультурних проектів.

Швеція - це інший приклад успішної політики соціокультурного розвитку в Європі. У цій країні існує широка мережа культурних центрів, театрів та музеїв, що допомагає забезпечити доступ до культурних подій та розваг для всіх верств населення. Крім того, в Швеції діє система фінансування

соціокультурних проєктів, що базується на принципах громадської участі та партнерства між державою та громадськістю.

Інший приклад успішної політики соціокультурного розвитку - Швеція. У цій країні існує широка мережа культурних центрів, театрів та музеїв, що допомагає забезпечити доступ до культурних подій та розваг для всіх верств населення. Крім того, в Швеції діє система фінансування соціокультурних проєктів, що базується на принципах громадської участі та партнерства між державою та громадськістю.

Іспанія також відома своїми успішними проєктами соціокультурного розвитку. У багатьох містах Іспанії є спеціальні муніципальні установи, які займаються плануванням та реалізацією соціокультурних проєктів. Також в країні є ряд програм фінансування, які сприяють розвитку культурних ініціатив та подій.

Важливу роль у соціокультурному розвитку території відіграє і Франція. У країні діє широка мережа культурних центрів, театрів, музеїв та інших закладів, які пропонують різноманітні культурні події та заходи. Крім того, у Франції діє система фінансування соціокультурних проєктів, яка забезпечує залучення ресурсів як з державного бюджету, так і з приватних джерел.

Європейський досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території показує, що вона може бути успішною за умови наявності ефективної системи фінансування, широкої мережі культурних закладів та муніципальних установ, які займаються плануванням та реалізацією соціокультурних проєктів. Також важливою є грамотна організація роботи з громадськістю, залучення її до реалізації проєктів та сприяння розвитку громадської активності в культурній сфері.

У США соціокультурний розвиток території забезпечується за допомогою широкої мережі федеральних, державних та муніципальних програм та ініціатив. Федеральна програма National Endowment for the Arts надає фінансову підтримку мистецьким проєктам у всіх 50 штатах. Крім того,

деякі штати та муніципалітети також мають свої програми фінансування, щоб підтримати розвиток мистецтва та культури на місцевому рівні.

Крім федеральних та муніципальних програм, в США існує багато неприбуткових організацій, які працюють у галузі мистецтва та культури та надають фінансову та іншу підтримку проектам. Наприклад, організація Americans for the Arts працює з місцевими організаціями, щоб забезпечити доступ до мистецтва та культури на місцевому рівні.

Крім того, в США існує широка мережа приватних інвесторів та фондів, які фінансують соціокультурні проекти. Наприклад, фонд Ford Foundation надає гранти на розвиток мистецтва та культури, щоб забезпечити доступ до мистецтва для різних груп населення.

Усі ці програми та ініціативи допомагають забезпечити фінансову підтримку для соціокультурного розвитку території в США. Без їхньої підтримки, багато мистецьких та культурних проектів не мали б змоги реалізуватися та забезпечити доступ до культурних подій та розваг для всіх верств населення.

Місцевим бюджетам необхідно мати свої джерела доходу, щоб забезпечити певний рівень автономії на місцевому рівні. Власні доходи є ключовим елементом горизонтальної відповідальності місцевої влади перед своїми виборцями у відношенні до дохідної частини бюджету.

Це є невід'ємною частиною формування фіскальної культури ефективного використання ресурсів та забезпечення необхідних послуг для місцевих жителів, а також фіскальної відповідальності, що обмежує державні витрати та створює постійний тиск на центральні трансфери.

Реформа децентралізації є важливим кроком у розвитку регіонів та країни в цілому. Результати децентралізації, як на нормативному рівні, так і на практиці, особливо відчутні у сфері міжбюджетних відносин. Посилення доходної самостійності територіальних громад є необхідною передумовою для подальших реформ та переходу до реалізації наступних складових децентралізації.

На рис. 3.1 вказані позитивні результати реформи для місцевих бюджетів від реалізації децентралізації.

Проте сьогодні здобутки реформи децентралізації суттєво зменшуються. Головним викликом для децентралізації в Україні став розрив між завданнями реформ та обмеженою інституційною спроможністю управління.

Міжнародний досвід показує, що більш високий рівень податкової автономії на місцевому рівні пов'язаний зі значною кількістю інших ефектів для децентралізованих систем, включаючи помітне поліпшення макроекономічної стабільності, загальне поліпшення управління та нижчий рівень корупції.

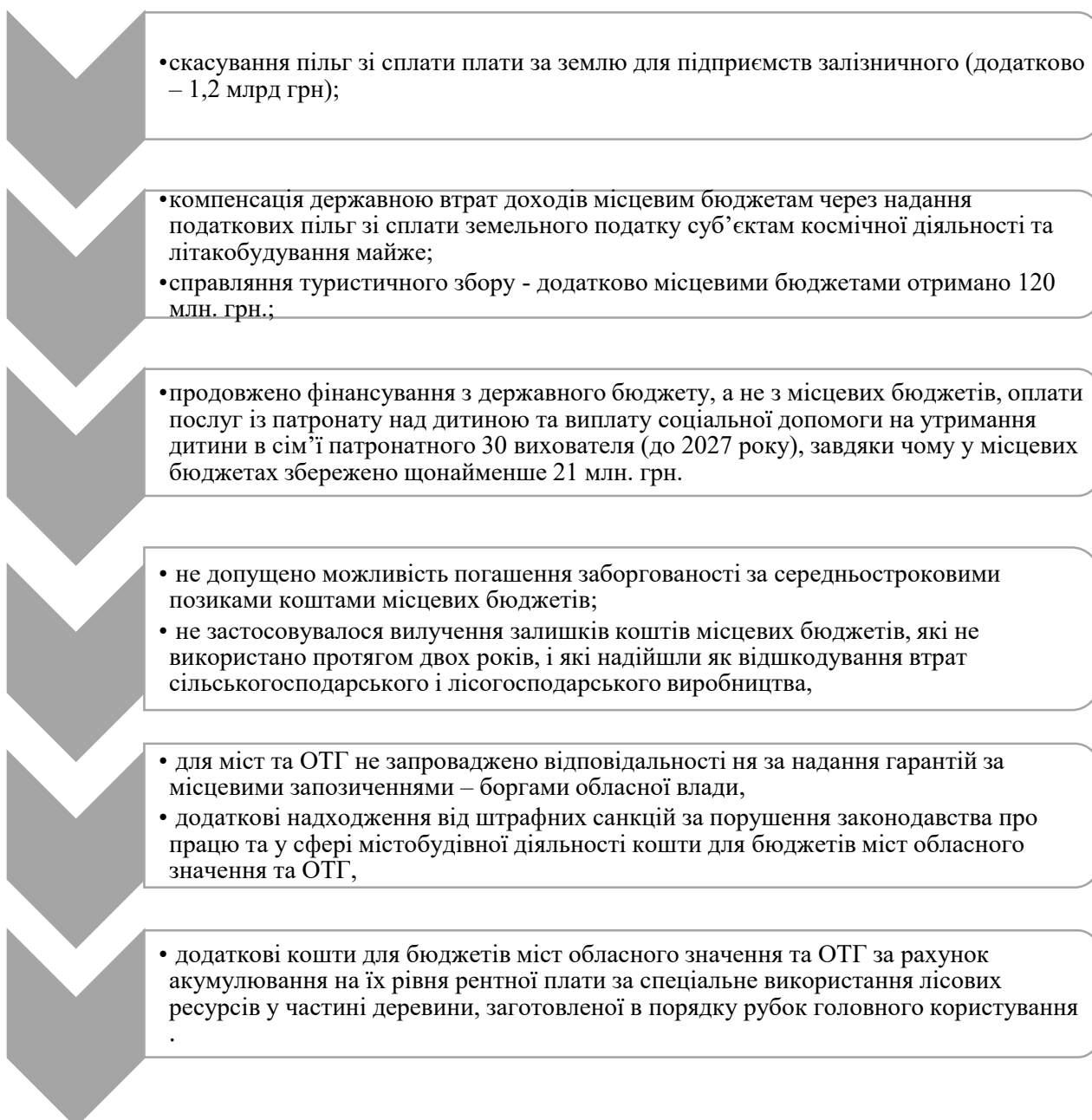

Рисунок 3.1 - Результатами реформи для місцевих бюджетів

Джерело: складено автором

Але деякі політичні питання можуть стати перешкодою для використання власних джерел доходів. У багатьох країнах загальноприйняті стимули призводять до низького рівня використання власних джерел, а розподіл доходів та інші форми міжбюджетних трансфертів стають основними джерелами фінансування місцевого рівня.

Більшість країн ОЕСР мають великі державні сектори, і їх державні витрати становлять 43% ВВП. У чотирьох країнах ОЕСР цей показник перевищує 50%.

Програми розвитку мають значний вплив на добробут людей та економічний стан країни. Вибір податків, які фінансують витрати, формує економічні рішення та впливає на вибір людей щодо праці, інвестування та споживання. Емпіричні дослідження країн ОЕСР досліджують вплив державних фінансів на економічну діяльність та на розподіл доходів.

Північні країни свідчать про високу ефективність уряду, що дозволяє державним витратам залишатися на високому рівні, не обмежуючи зростання економіки. Однак, коли уряд менш ефективний, зменшення розміру державних витрат може призвести до більшого економічного зростання. Однак, зазвичай це призводить до нерівності в доходах, оскільки державні витрати, особливо трансферти, є потужним інструментом вирівнювання доходів.

Багато реформ державних фінансів, які змінюють склад витрат або набір податків, можуть мати потенціал для підвищення економічної активності та доходів домогосподарств. Деякі реформи можуть збільшити загальну економічну активність, але зменшити доходи бюджету.

Однією зі стратегій реформування державних фінансів, що можуть зробити економіку більш активною та зменшити нерівність, є зниження ефективної ставки податку для працівників з низьким рівнем доходу, за рахунок збільшення інших податків у пропорційних частках. Ще одна така

реформа - збільшення податків на спадщину та використання отриманих коштів для пропорційного зменшення інших податків.

Крім того, існують й інші реформи державних фінансів, які можуть підвищити економічну активність, не змінюючи рівня нерівності доходів, і таким чином забезпечити більш однакове зростання доходів усіх верств населення.

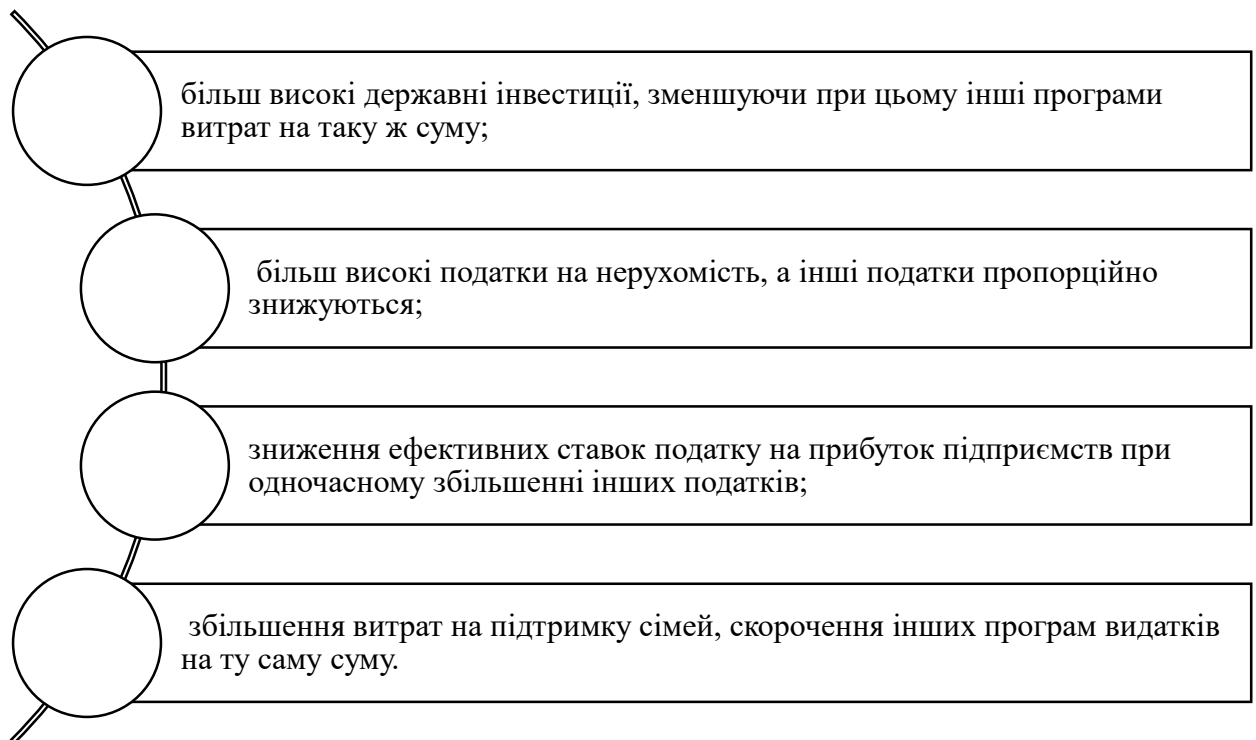

Рисунок 3.2 - Реформи державних фінансів в країнах ОЕСР

Джерело: складено автором

Очікується, що ряд реформ у структурі державних фінансів буде сприяти підвищенню економічної активності, хоча наразі не призведе до погіршення групи доходів у абсолютних показниках.

Такі реформи можуть включати зниження державних субсидій, з одночасним збільшенням інших категорій витрат, які підтримують розвиток, таких як інвестиції та освіта; зниження чистих податків на багатство при одночасному збільшенні інших податків; полегшення податкового навантаження на працівників з високим рівнем заробітної плати, з одночасним збільшенням інших податків для компенсації дефіциту доходів.

На основі емпіричних досліджень було встановлено, що реформи, які відповідають змінам, що відбуваються в країнах ОЕСР протягом останніх 30 років, можуть значно вплинути на економічну діяльність, якщо вдасться сформувати ефективну модель розподілу доходів у бюджетній системі. Вибір пріоритетів реформ повинен бути здійснений з урахуванням їх очікуваних загальних економічних вигод і розподільчих наслідків. Крім того, важливо, щоб вибір реформ відображав особливості інституцій країни.

3.2. Проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку територій та шляхи їх вирішення

В Україні існує модель управління регіональним розвитком, яка в сучасних умовах характеризується численними внутрішніми суперечностями та неузгодженістю.

Зокрема, регіональні органи влади мають відносно широку компетенцію, але не завжди мають відповідне організаційне забезпечення. Крім того, місцеві державні адміністрації дублюють повноваження територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, що призводить до конфліктів та протистояння між управлінськими структурами на різних рівнях.

Це призводить до того, що регіональні органи влади не можуть забезпечувати повний соціально-економічний розвиток відповідних територій. Крім того, територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади не завжди враховують інтереси регіонів. Тому виникає необхідність у створенні чіткої та ефективної моделі регіонального управління в Україні, щоб забезпечити комплексний розвиток територій та зменшити адміністративні конфлікти.

У зв'язку з воєнним станом, Україні ставляться важливі завдання щодо модернізації системи управління регіональним розвитком. Це вимагає створення ефективної системи управління регіональним розвитком, яка б дозволила домогтися очікуваного позитивного результату, узгодженого з цільовими завданнями національної регіональної політики.

Головною метою цього процесу є забезпечення рівня розвитку регіонів, що забезпечить високі показники політичного та соціально-економічного ефекту національної економіки та регіонів. Для цього необхідно впровадження

системи цілеспрямованого державного соціально-політичного впливу, який би працював на обох рівнях.

Управління регіональним розвитком має розблоковувати процеси розвитку регіонів, усувати перешкоди на шляху до прогресивних трансформаційних змін в суспільстві, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати відповідну регіональну політику, яка забезпечує послідовний, гармонійний, стабільний, сталий та збалансований соціально-економічний розвиток усіх регіонів з метою створення сприятливих умов для життя та діяльності громадян на всій території країни та забезпечення високої якості життя людей незалежно від місця їх проживання.

На сьогодні управління регіонального розвитку має стати перед рядом викликів, пов'язаних із розвитком регіонів. Серед цих проблем можна відзначити посилення дисбалансу розвитку між окремими територіями, особливо в економічній та соціальній сферах. Нерівномірний розвиток промислового виробництва в різних регіонах має значний вплив на зайнятість населення та загальну економічну активність в різних адміністративно-територіальних одиницях.

В країні спостерігаються значні розриви у соціально-економічному розвитку окремих територій, що призводить до міграції населення та негативно впливає на загальну ситуацію в країні. Крім того, кожен регіон має власний темп розвитку зовнішньоекономічної діяльності, що ускладнює ситуацію. Недостатня міжрегіональна кооперація та нераціональний перерозподіл ресурсів ще більше погіршують цю ситуацію.

У місцевих органів влади обмежені можливості щодо вирішення проблем, пов'язаних із розвитком регіонів, які перебувають під їхньою підпорядкованістю, зокрема проблеми залучення інвестицій та збільшення фінансової стабільності територій.

Одна з основних причин - більшість регіональних бюджетів в Україні є дотаційними, тому місцеві органи влади не можуть повністю використовувати власні фінансові ресурси для ефективного вирішення проблем регіонального розвитку.

Це призводить до зниження інвестиційної привабливості територій та обмежує залучення капіталовкладень у розвиток інфраструктури. Найбільш постраждалими від цієї проблеми є малонаселені територіальні громади сіл, селищ та містечок, які, як правило, не мають достатнього фінансування для самостійного вирішення своїх проблем, що призводить до затримки їхнього економічного розвитку та погіршення умов життя населення.

Система адміністративно-територіального устрою, наявна в Україні, не відповідає вимогам сучасного господарювання та ефективності публічної влади. Поділ територій на дрібні адміністративні одиниці є недоцільним та суперечить передовому європейському досвіду. У країнах Європейського Союзу, розвинуті адміністративно-територіальні утворення мають значний кадровий, інституційний та фінансово-економічний потенціал, що дозволяє надавати належну якість послуг населенню та забезпечувати динамічний розвиток регіону відповідно до соціально-економічних потреб держави.

Сучасна територіальна організація влади не відповідає новим викликам розвитку Української держави. На сьогоднішній день, місцеве самоврядування в Україні не відповідає реальним потребам населення та суспільства загалом.

Наявна система організації місцевого самоврядування та управління регіональним розвитком не виконує головного завдання - створення такого соціального середовища, в якому кожен громадянин має можливість на повноцінний та всебічний розвиток, а громади мають здатність до сталого розвитку відповідно до загальнодержавної політики соціально-економічних трансформацій.

Основна мета полягає в тому, щоб вирішити проблему розвитку регіонів під час воєнних дій, які мають жакливі наслідки для економіки країни та регіонів. Необхідно зазначити, що ця проблема не зникає після закінчення

війни, вона лише трансформується та залишається надзвичайно актуальною. Тому для України дуже важливо запозичувати європейський досвід управління регіональним розвитком та шукати нові та прогресивні підходи для вирішення питання регіонального розвитку.

Ці та інші проблеми, які існують у сфері регіонального розвитку є наслідком таких прогалин та недоопрацювань (рис.)

Рисунок 3.3 – Проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку територій

Джерело: складено автором

Поміж зазначених нагальних проблем регіонального розвитку в Україні, слід зосередитися на кількох недоліках, які існують у сфері управління на регіональному рівні. Ці недоліки включають наступне:

1. Невідповідність управлінських функцій реальним потребам, що виникають на території країни внаслідок воєнних дій, що призводить до розбалансованості управління на рівні регіонів;
2. Великий обсяг прийнятих управлінських рішень, які часто є неефективними та дублюють попередні рішення, прийняті державними та місцевими органами влади, що не відповідає потребам сучасності;
3. Недостатні повноваження органів місцевого самоврядування вирішувати проблеми на рівні підпорядкованих їм регіонів через посилення управлінського патерналізму в державі;
4. Відсутність ефективного зв'язку між суб'єктами прийняття управлінських рішень та їх виконавцями, що не сприяє розвитку регіонів в коротко- та довгостроковій перспективі;
5. Недостатній рівень технологічного та інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, оскільки недосконалий моніторинг проблем та їхній аналіз унеможливають реальну оцінку ситуації та розробку стратегій розвитку регіонів.

Все це зумовлює необхідність удосконалення системи управління розвитком регіону, яке у загальному вигляді повинно стосуватися таких основних напрямів [3] :

- підвищення якісного рівня методологічної та організаційної підтримки, пошуку фінансових ресурсів для того, щоб впроваджувати в життя програми розвитку регіонів;
- реальної участі на взаємовигідних засадах місцевого бізнесу, територіальних громад, громадських організацій та інших представників соціуму у впровадженні загальнодержавних і регіональних програм на конкретній території за бюджетний кошт, удосконалення механізму розподілу субвенцій;

– підвищення значення фінансових організацій на рівні окремих регіонів

– інвестиційних компаній та фондів, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та інших інституцій. Вони повинні забезпечувати надходження фінансових ресурсів для того, щоб стимулювати ефективний розвиток регіонів;

– ключовим та фундаментальним питанням має стати закінчення воєнних дій на території України та впровадження вищезазначених напрямів на основі використання передового європейського досвіду управління регіональним розвитком.

Можна зробити висновок про те, що ефективне управління розвитком регіону є складним та багатогранним процесом, який потребує взаємодії між державними та місцевими органами влади, бізнесом та громадськістю. Необхідно розвивати методологічну та організаційну підтримку, пошук фінансових ресурсів та забезпечення участі місцевих громад, бізнесу та інших представників соціуму у впровадженні програм розвитку регіонів.

Також потрібно звернути увагу на значення фінансових організацій, які можуть забезпечувати фінансові ресурси для стимулювання ефективного розвитку регіонів. Найважливішим питанням є закінчення воєнних дій на території України та використання передового європейського досвіду управління регіональним розвитком.

ВИСНОВКИ

Забезпечення соціально-культурного розвитку територій є однією з важливих функцій місцевого самоврядування. Забезпечення соціально-культурного розвитку територій є дійсно однією з важливих функцій місцевого самоврядування. Місцеві органи влади відповідають за створення умов для забезпечення належного життя населення на своїй території, а соціально-культурний розвиток є невід'ємною складовою цього процесу.

Досягнення фінансової спроможності потребує підвищення ефективності витрачання коштів бюджету. Поточні умови бюджетної політики України характеризуються негативним впливом внутрішніх та зовнішніх фундаментальних факторів забезпечення національної економічної безпеки. Через це відбувається негативний вплив на стійкість та збалансованість бюджетної системи.

Тому основним завданням для регулювання бюджетної політики виступає проведення дій щодо оптимізації структури доходів та видатків державного бюджету. Як один із негативних факторів впливу можна позначити нецільове витрачання бюджету.

Сучасний етап управління бюджетами в Україні пов'язаний з негативним впливом поширення пандемії коронавірусу COVID-19 та військового стану, через що знижуються доходи та надходження в податковій системі країни, яка виступає основою бюджетної політики, економіки громадського сектора та економічної безпеки держави.

Головними особливостями формування доходів бюджетів України виступають вплив політичної кризи, вплив політики соціально-економічного вирівнювання регіонів (хоча в країні спостерігається децентралізація

бюджетної системи розподілу суспільних фінансів) та вплив загального вектора розвитку держави.

У 2022 році уряд реалізував понад 52 програми державної регіональної підтримки розвитку територій, на які виділено понад 150 млрд гривень. Кошти такої підтримки були спрямовані на різні напрями розвитку. Центральні органи виконавчої влади були головними розпорядниками цих коштів та відповідали за виконання бюджетних програм, а бенефіціарами були регіони, включаючи місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Усі ці фінансові ресурси були спрямовані на місцевий рівень, щоб створити умови для динамічного та збалансованого розвитку територій.

Також характерними особливостями формування бюджетної політики країни є вплив актуальних проблем та бар'єрів, усунення яких виступає головним умовом подальшого розвитку бюджетної системи України.

Доходи місцевих бюджетів переважно використовуються на виплату зарплати та оплату енергоносіїв та комунальних послуг, необхідних для роботи бюджетних установ. Також вони фінансують інші видатки, необхідні для виконання функцій та пріоритетних програм бюджетних установ.

Місцеві бюджети є ефективними завдяки великій кількості платників податків та прямому зв'язку між доходами та майновим станом цих платників із їхніми платежами до місцевих бюджетів. Важливу роль у формуванні місцевих бюджетів грає розподіл податків та зборів між бюджетами різних рівнів у Бюджетному кодексі.

Досить значна частка доходів місцевих бюджетів отримується за рахунок міжбюджетних трансфертів з державного бюджету або інших місцевих бюджетів за рахунок субсидій та субвенцій. Однак, інші надходження у місцеві бюджети за досліджуваний період були досить низькими.

Для підтримки ефективності місцевих бюджетів необхідно забезпечити достатній економічний розвиток країни та її регіонів, що забезпечить

зростання доходів та майна, з яких сплачуються податки, а також впровадження інтегрованого регіонального моніторингу доходів та майна як об'єктів оподаткування.

Таким чином, ефективне управління розвитком регіону є складним та багатогранним процесом, який потребує взаємодії між державними та місцевими органами влади, бізнесом та громадськістю. Необхідно розвивати методологічну та організаційну підтримку, пошук фінансових ресурсів та забезпечення участі місцевих громад, бізнесу та інших представників соціуму у впровадженні програм розвитку регіонів.

Також потрібно звернути увагу на значення фінансових організацій, які можуть забезпечувати фінансові ресурси для стимулювання ефективного розвитку регіонів. Найважливішим питанням є закінчення воєнних дій на території України та використання передового європейського досвіду управління регіональним розвитком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Бюджетний кодекс України» № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення 11.03.2023)
2. Василенко Л., Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування / Л. Василенко, М. Добровінський // Адміністративне право і процес. 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pgprjournal.kiev.ua/archive/2017/3/28.pdf> (дата звернення 02.04.2022) (дата звернення 11.03.2023)
3. Давидович С.Н. Сучасні підходи до реформування місцевого самоврядування в Україні / С.Н. Давидович // “Молодий вчений” – № 5.1 (45.1)
4. Дем’янчук О. І., Сипата М. В. Особливості формування та використання коштів об’єднаних територіальних громад в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2017. № 7(35). С. 34-38с.
5. Держпідтримка АПК-2020: програми, механізми, терміни. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka/pidtrimka-fermerstva> (дата звернення: 16.12.2020).
6. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення 20.04.2023)
7. Децентралізація в Україні [Електронний ресурс] // Official website – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/about>. (дата звернення 11.03.2023)
8. «Європейська хартія місцевого самоврядування» від 15.10.1985 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.04.2022)
9. Жаліло Я. А. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліло. – Київ : НІСД, 2020. – 153 с

10. Карімов Г.І., Кукса Ю.А. Вплив децентралізації влади на напрямки місцевого розвитку. Освіта і наука в Україні: шляхи розвитку та напрямки взаємодії: матеріали XII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції м. Харків, 04-05 грудня 2020 р. Харків: Центр наукових технологій. С. 85 – 87.

11. Матвієнко А. Місцеве самоврядування як ключовий суб'єкт децентралізації влади. URL: <http://http://www.viche.info> (дата звернення 11.03.2023)

12. «Податковий кодекс України» № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 11.03.2023)

13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 11.03.2023)

14. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення 11.03.2023)

15. «Про Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014. № 333 - р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 11.03.2023)

16. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 14.05.2020 р. № 157-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> «

17. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 24.02.2018 р. № 141-VIII / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text (дата звернення: 15.11.2020).

18. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 01.01.2017 р. № 79-VIII /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text> (дата звернення 11.03.2023)

19. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 01.01.2017 р. № 71-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text> (дата звернення 11.03.2023)

20. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. від 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення 11.03.2023)

21. Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад / Т. С. Овчаренко, А. Бочі, В. О. Поворозник. Київ : МЦПД, 2017. 136 с.

22. Особливості місцевих бюджетів 2021 / Децентралізація дає можливості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/7794> (дата звернення 11.03.2023)

23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 11.03.2023)

24. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навчальний посібник / Г. Борщ та ін. Київ, 2017. 107 с

25. Руснак А., Алещенко Л. Перспективи формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад. Агросвіт. 2018. № 6. С. 22–27.

26. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Західна О.Р., Петик Л.О. та ін. Фінанси об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник / за заг. ред. Н.С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 536 с

27. Яцковський С., Брик Я. Індикатори успішності та їх інструменти в системі управління місцевими громадами. Київ: Український інститут майбутнього. 2020. 112 с.